

UK, Filosofická fakulta, Ústav pro dějiny umění

Posudek diplomové práce:

Daniela Štěrbová

Thomas Haffenecker

Praha 2007

Úvodem třeba uvítat téma práce. Přes řadu jednotlivých zjištění nám stále ještě málo poznaná tvorba řady barokních architektů znemožňuje pochopit skutečnou podobu, tendence, obecné a výjimečné v rámci barokní tvorby. Nedostatečné znalosti o dobových trendech promítajících se různou měrou a různými způsoby do činnosti méně významných stavitelů brání i zodpovědnému hodnocení předních osobností, jež nelze od „základní roviny“ odlišit. Podrobné zpracování rozhodující části Haffeneckerova díla formou katalogu propojené s obecnějšími hodnocením je v tomto kontextu nesporným přínosem.

V počátečních kapitolách jsou u nás poprvé shromážděny informace o stavitelově původu; zejména kapitoly o jeho rodišti a vazbě na tuto oblast jsou zcela nové a velice zajímavé. Následné krátké stati zachycují Haffeneckerovu osobnost z řady možných pohledů, které vydávají poměrně plastický obraz napomáhající dalším interpretacím díla. Kompletní zpracování historických pramenů nás však teprve čeká.

Práce je nejkvalitnější v precizně vypracovaném katalogu, celkové hodnocení bude nutno ještě dále upřesňovat. S ohledem na připomínky, které lze brát nejspíše jako doporučení k další práci, se nyní budu přímo věnovat položkám katalogu. Jednotlivé poznatky ovlivňují i výše uvedené sumární umělecko historické hodnocení, které by možná mohlo být o něco podrobnější.

U Strahovského kláštera se mi zdá zajímavé a pro další práci podnětné srovnávání s tvorbou K. I. Deintzenhofera. Zdá se mi, že vztah obou tvůrců tvoří páteř celkového hodnocení. Dle mého soudu je však Haffeneckerova rozhodující účast na místě jednoznačná.

Totéž platí pro klášter v Doksanech. Zde bych chtěl jenom upřesnit, že kaple P. Marie stojí v předpolí konventu, a to patrně v místech hřbitova (?), rozhodně ne zahrady. Její podoba je známá jen z barokní rytiny. Přesto: nemůže být případně trojboká (s ohledem na zasvěcení

spíše ne); nemá stěny konkávně vybrané (?). Řešení východní věže považuji za barokní, ať již je v jádře starší, či ne. Podobný způsob navázání na starší členění se i nejeví pravděpodobné.

Velice zajímavý je exkurs směřující k Hiebelově výmalbě kupolí, které přináší zcela nové poznatky přesahující vymezené téma.

Připsání Sepekova Haffeneckerovi je, myslím, zcela jednoznačné. K postřehu srovnávajícím tuto stavbu s kostelem v K. Varech lze jen pográtulovat. Současně však předložený vztah dokládá odlišný, svébytný a umělecky vyhraněný Haffeneckerův přístup (viz např. vykláněné pasy, obecněji se řada prvků a postupů uplatňuje ve shodě s podstatně mladším tvrzením, že „méně je více“). S názorem autorky se zde plně ztotožňuji. Diplomantka správně propojila řadu staveb i díky detailnějšímu rozboru členění - zejména „úseky“ edikul se stáčenými volutami (viz Hejnice); přínosné jsou rozборы portálů (Hejnice, Doksany).

Zásadní připomínku mám k dalšímu heslu – kostelu v Bohušovicích. Již rozsah textu dokládá menší zájem o stavbu (jsou krajní pole lodí opravdu sklenuté valenou klenbou s výsečemi?). Ta ale dle mého mínění vytváří významný výchozí bod architektovy tvorby (základ jedné ze dvou řad venkovských kostelů dle Horynova třídění, řada konkrétních detailních řešení). Navíc se jedná o zřejmě první novostavbu venkovského kostela, pokud nepočítáme stavbu v Manětíně. Mnohé, jinak nesporně velice přínosné a správné poznatky spojované zejména s kostelem v Bohdanči, se vážou již k této rané stavbě, což mění celkovou perspektivu.

Autorství Hejnic je dobře vyargumentováno. K Horynově zásadní stati autorka doložila řadu dalších poznatků potvrzujících tuto atribuci. Jen bych chtěl upozornit na problematický rozbor neprovedené varianty při popisu středního prvku. Domnívám se, že zde nejde o „kruhovou centrálu“ (byť nepopírám viditelnou kružnici danou od středu odkláněnými pasy náležejícími ale dle mého mínění spíše propojujícím sedlům). Základem je pole s okosenými rohy a proláklými „stěnami“. Uvedenou kružnici chápu spíše jako obecněji užitou, velice sofistikovanou hru s průniky, jak je patrné na části odpovídající presbytáři. Mimochodem, zde by bylo možné hledat určité vztahy ke kostelu v Nové Pace.

K podobě stavby chci ještě dodat, že uvedený způsob propojení starší a nové části (v pravém úhlu) není až tak ojedinělý, u barokních kostelů jej známe i odjinud. Je to jedna z možností jak reagovat na orientaci starší stavby při výrazněji se prosazujících urbanistických požadavcích.

V zásadní přestavbě kostela v Manětíně je správně rozpoznán základ další linie Haffeneckerovy tvorby.

Stavby v Břežanech, (Nečtinách) a Všesulově lze s Haffeneckerem nesporně spojit. Já bych zde ale více akcentoval bipolární řešení lodě s pasy ve středu prostoru, což stojí v naprosté opozici k řešení známému z Bohušovic (Bohdanče, Cerhovic).

U kostela Březíně se plně ztotožňuji s autorkou, která stavbu umísťuje na čelné místo.

Osudy pražského špitálu dobře dokumentují složitost vztahů. K nim bych chtěl ještě dodat, že zde užití, ve třech vrstvách „bosované“ vikýře, náleží mezi prvky zřetelně mířící k F. M. Kaňkovi. Ještě poznámka vztahu Kaňka - Dienebier. Písař Dienebier jej dle všeho neměl rád; snad pro Kaňkův přezíravý vztah k tomuto nesmírně ambicióznímu a suverénnímu písaři. Tím jsou citované soudy patrně dosti podstatně ovlivněny.

Kostel v Bohdanči je nesporně významnou Haffeneckerovou stavbou. Následně pomínu připomínku k jeho závislosti na kostelu v Bohušovicích, kdy lze řadu níže uvedených úvah spojit již s touto stavbou (včetně technického detailu ponechání starší věže při novostavbě). Vazba na pražský kostel sv. Klimenta je velice zajímavá. Na první pohled je tento vztah evidentní (okosené svazkové sestavy s nikami). Již na druhý pohled je ale nutno uvést, že pražská hala se vtaženými svazky symetrických pilířů je v Bohušovicích a Bohdanči nahrazena odlišným principem akcentující střední širší pole půdorysně „deformující“ právě svazkové pilastry, které získávají rozdílnou šířku okosených boků. U kleneb v bočních úsecích lodí bych zvažil popis: „dvakrát odstupněná výseč“. Zdá se mi, že jde o jeden z typů skládaných kleneb (které autorka správně na jiných místech uvádí - Hejnice). Výsečí je pouze střední prvek, kdežto boční vycházejí z okosení nároží, tedy centralizujícího přístupu.

Haffeneckerův návrh pro V. Chvojno nesporně varíruje téma z Březína, či Sepekova do té míry, že si tyto stavby vzájemně potvrzují autorství. Souhlasím zde i s autorčiným hodnocením přístupu ke stavbě T. Haffeneckera a K. I. Dientzenhofera.

Kostel v Holicích, respektive oba variantní plány dokládají řadu započatou v Bohušovicích. Zajímavá je poznámka o vztazích ke K. I. Dientzenhoferovi (zejména určité spojitosti s kostelem ve Chválenicích), který se patrně nechával inspirovat i jinými autory, dnes spíše opomíjenými a marginalizovanými.

Kostelu ve Starém Kolíně je oprávněně věnována větší pozornost, tato stavba by si však zasloužila samostatný komparační výzkum, a to zejména vzhledem k opětovnému složitému vztahu Haffeneckera a Dientzenhofera. Autorka zdůrazňuje reinterpetaci klenby ve středním dominantním poli. Já zde vidím spíše klenební sedla navazující na křivkově tvarovaný edikulový prvek přisazený ke stěně. Vztahy k Bohdanči jsou dle mého soudu sice možné, však podstatně slabší.

Po méně výrazném kostelu v Činěvsi následuje dle mého soudu značně problematická stavba v Cerhovicích. Dominance středního pole je nesporná, její řešení však přináší další významnou, možná více „klasicizující“ variantu. Otázkou jsou i realizované klenby se styčnými výsečemi, u Haffeneckera jinak ojedinělé. Snad zde více působí vliv akceptované starší části umožňující zapojení dalšího výrazného tónu (viz např. F. I. Prée?). I když patrně chápu autorčin odkaz na průčelí Il Gesú, zdá se mi v tomto případě předloha až příliš vzdálená.

Velice by mě zajímal autorčin jednoznačněji vyjádřený soud o kostelu v Kunraticích. Z textu jsem jej nepochopil. Její briskní rozbory (zejména kostela v Sepekově) ale dle mého soudu napomáhají tvrzení, že do díla T. Haffeneckera nenáleží. Ještě k případnému podílu T. Haffeneckera v tvorbě pro velkovévodkyni toskánskou: Do citované Toskánky byl dle pramenů povolán po dokončení prací, aby hotovou stavbu vyměřil. Jedná se tedy o práci záměrně vybraného „cizího“ architekta - znalce, který pro stavebníka ověřuje oprávněnost ceny stavby provedené jiným mistrem (viz platby za opevnění, kde je tento přístup zcela samozřejmý). Tím však rozhodně nevylučuji možný vliv na tvorbu v toskánském okruhu (zejména Cvikov).

Kostel ve Skále lze oprávněně považovat za Haffeneckerovo dílo.

Velký soubor pro dějiny baroka zásadních otázek přináší poslední sledovaná stavba - klášterní kostel v Nové Pace (upozorňuji na kvalitní SHP, který autorce patrně unikl). Já sám stavbu s Haffeneckerem nespojuji a souhlasím s autorkou v tom, že se zde objevují Haffeneckerovi zcela cizí motivy a přístupy. Navíc v současné době provedené zaměření a detailní analýza půdorysu i kleneb přináší řadu zcela nových poznatků, jejichž vyhodnocení potupně otevírá nové možnosti.

Diplomantka sama opatrně naznačuje určité vztahy k Bohdanči. Zde bych chtěl uvést, že výstavba půdorysu je proniková, ne adiční (základem konstrukce jsou navíc dvě velké kružnice – části jedné vždy vymezují úsek středního oválu a její protilehlý úsek čelo presbytáře, či naopak prostoru s kruchtou – velká kružnice se vyskytuje např. i v Opařanech). Se stavbou v Bohdanči ji dle mého soudu spojuje spíše obecnější stylotvorný názor akcentující centrálního pole, což předcházející pronikové stavby záměrně popíraly (uvědomuji si ale dvoudílné lodě z Haffeneckerovy tvorby, které k této linii snad směřují). Nevím jestli je stavba v Nové Pace „nejsystematičtější článkem“ dynamické skupiny, spíše se mi jeví jako její logicky poslední člen, dokládající řadu principů směřujících v něčem až k počátku století, zde ale zároveň sloužících již proměněnému základnímu názoru. (I z tohoto důvodu se nyní přikláním spíše k autorství mladšího Dientzenhofera.)

V závěru chci konstatovat, že práci považuji za velice kvalitní, dokládající autorčin rozhled a dobrou práci s prameny (jak písemnými, tak hmotnými). Základní problém vidím v přístupu k tzv. „epigonům“, kdy již samotné označení nese řadu různých obsahů. Navíc, klasické umělecko historické metody u těchto osobností v mnohém neplatí (zejména větší šíře vlivů spojujících někdy až „nespojitelné“). Pro ně bude nutno náš dosavadní přístup podstatněji upravit. To je ale obecnější otázka, k níž však práce přináší velice zajímavé informace (zde zejména otevřený vztah ke K. I. Dientzenhoferovi).

Elaborát splňuje veškeré nároky na diplomovou práci. Podává jasnou představu spojující již řečené s řadou podnětných a inspirujících poznatků a otázek otevírajících pole pro následné diskuse směřující k řešení jednotlivých, zde se postupně vymezujících problémových okruhů.

Inspirativní práci velice rád doporučuji k obhajobě.

V Praze, leden 2007


Petr Máček